

та демократії остання має бути реалізована незалежно від соціально-культурних, історичних і політичних умов, оскільки виступає необхідною вимогою прав людини та умовою їх захисту [4, с. 165].

Демократія як форма держави та врядування являє собою таку форму самовизначення та самоврядування народу, зміст якої полягає у можливості громадян не тільки легітимізувати владу, а й контролювати її конкретне здійснення. Дотримання прав людини демократичною державою можливе лише за умови, коли беззаперечними моральними переконаннями кожної людини, зокрема будуть: визнання за іншою людиною її рівних політичних життєвих прав навіть за умови повного неприйняття її політичних переконань; відкритість аргументації та здатність до компромісу; незаперечна повага до демократичних правил, зокрема, що стосується рівних шансів здобуття влади та лояльності щодо рішень більшості, якщо останні не ставлять під сумнів принципи демократії; готовність приймати політичні рішення не самостійно та виходячи з власних інтересів, а виходячи зі спільних інтересів усіх, в які можуть і мають бути інтегровані й індивідуальні або групові інтереси, якщо це продиктовано доцільністю та необхідністю.

Такі етичні вимоги та способи дії належать до обов'язкових принципів організаційного устрою демократії, і лише за умови їх дотримання можливі існування та реалізація демократії. За відсутності цих передумов демократія як форма політичного устрою не є ані життєздатною, ані функціонально спроможною. Взаємозв'язки демократії з правами людини досліджували, серед інших, Р. Алексі, П. Коллер. Останній, зокрема вважає, що демократія не розглядається як необхідна частина забезпечення прав людини, оскільки не існує загальнозначимого права людини на демократію як форму політичного устрою [4].

Форми політичного устрою важливі не самі по собі, оскільки вони мають слугувати досягненню певних цілей. Насамперед ідеться про гарантування безпеки, права та свободи людей, що живуть разом цим устроєм. Форми політичного устрою у їх конкретній визначеності не є «самоціллю», а засобами досягнення мети, формами об'єднання людей, що живуть за певних соціально-культурних та політичних умов. Загальна можливість участі в ухваленні політичних рішень через загальне, рівне та вільне виборче право і засновані на ньому демократичні структури волевиявлення не можуть бути предметом категоричної та універсальної вимоги без врахування подальших результатів, просто виходячи з послання на людську гідність і право людини. Р. Алексі вважає, що предметом дискусії може бути питання, чи можна за наявності передумов життєздатності та функціональної спроможності демократії говорити про право людини на встановлення демократії [4, с. 35].

Демократія в кінцевому результаті втілюється засобами державного управління, яке Ч. Дж. Фокс та Г. Т. Мілер трактують як «процедурну демократію електорального типу». Автори провідних теорій державного управління шукають можливості, за умови послаблення залежності від сукупних політичних інтересів, досягти одночасно громадської незалежності та адміністративної ефективності [8, с. 317].

Таким чином, сучасна політична реальність багатьох країн «новітньої демократії» вже не є однією з бюрократично структурованих груп інтересів, що організують раціональні преференції індивідів для того, щоб сприяти їхній реалізації політично відповідальними урядовими агентствами, натомість

вона у багатьох своїх проявах є «гіперреальністю» [9, с. 87], тобто «уявною реальністю», «імітацією», втіленою лише у декларації, програми, наміри влади та широкий спектр передвиборної реклами. Захист прав людини у такому випадку стає також «уявним», що підтверджують численні випадки їх порушення в більшості країн світу.

Теза В. Цветкова про те, що кризовий стан нашого суспільства свідчить про відсутність... у державному управлінні справжньої і послідовної демократії [1, с. 425–426] – не втрачає актуальності, а необхідність подальших наукових пошуків цієї теми як у теоретичних, так і у практичних її аспектах, не викликає сумнівів.

Література.

1. Державне управління і політика: Монографія / Цветков В. В, Селіванов В. М., Скрипнюк О. В. – К.: Видавництво Абрис», 2006. – 312 с.
2. Всеобщая декларация прав человека Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vuzlib.net/beta3/html/1/11993>.
3. Скакун О. Ф. Основні права людини і громадянина. Міжнародні стандарти в галузі прав людини // Теорія держави і права – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.net/beta3/html/1/11993>.
4. Філософія прав людини [Текст]: переклад з німецької / ред.: Штефан Госепат, Георг Ломанн. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 320 с.
5. О. Гьоффе «Трансцендентальний обмін – фігура легітимізації прав людини?» // «Філософія прав людини». – С. 30–34.
6. Еллинек Г. Декларация прав человека и гражданина. Пер.с нем. и ред А. Э. Вормса. – 2-е изд. – М.: Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1905. – 88 с.
7. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. – М.: Наука, 1992. – 176 с.
8. Фокс Ч. Дж., Мілер Г. Т. Постмодерне державне управління // Енциклопедія постмодернізму / За ред. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ.. В. Шовкун; наук. Ред. пер. О. Шевченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
9. Ж. Бодрийяр «Симулякры и симуляции» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://existencia.livejournal.com>.

УДК 351(477)«16»

Олександр Олійник

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТРАДИЦІЇ ВРЯДУВАННЯ В ПЕРІОД КОЗАЧЧИНИ

Досліджуючи актуальні суспільно-політичні трансформації слід пам'ятати, що окремі поняття набувають різних значень в залежності від епохи та теоретичного підходу в рамках якого їх розглядають. Тому задля максимально об'єктивного розуміння суспільно-політичних процесів, що протікали в українському суспільстві в ранньомодерний період і були їх руйнівними силами, слід звернути увагу на реальне

© Олійник О.Л., 2011.

наповнення та зміст ключових понять, які свого часу жили непримиренну боротьбу українства за збереження «старовинних прав і свобод» та певною мірою відбивалися на процесах державотворення.

Ключові слова: козацька спільнота, базові поняття, звичаї, традиції врядування, система управління, державотворення.

✦ В умовах поглиблення глобалізаційних процесів, кожна держава намагається зберегти свою ідентичність. Україна в цих прагненнях має бути особливо наполегливою, оскільки пізніше за інші країни встала на шлях побудови власної держави і ще тільки прагне зайняти гідне місце в європейській спільноті. І на цьому шляху важливу роль мають відігравати ті історичні надбання, які протягом всієї історії виконували важливу роль у процесах організації життєдіяльності українського народу. Серед таких надбань чільне місце займають традиції врядування, які базувалися на давніх народних звичаях і певною мірою впливали на державотворчий процес. Низка понять, які свого часу відображали та наповнювали реальним змістом життя та прагнення нашого народу в козацьку добу і сьогодні не втратили своєї актуальності, а тому потребують детального вивчення та переосмислення, оскільки реально можуть доповнити існуючий арсенал знань необхідних для подальшого націо- та державотворення.

Огляд літератури. Розуміння цієї проблеми спонукало ряд дослідників присвятити свої студії вивченню окремих понятійно-правових конструкцій, що широко застосовувалися в повсякденній практиці ранньомодерної доби. Серед них особливе місце займають праці відомої української дослідниці М. Пірен. В рамках вивчення націотворчих процесів вона значну увагу приділяє ролі традицій і підкреслює, що для будівництва держави, замало знання політики, економіки, соціології, потрібно знати національну психологію [1, с. 66]. В площині сучасної етнокультурної політики, питання перегляду теоретичного інструментарію дослідження етнонаціональних процесів, ставить В. Фадєєв [2, с. 135]. Теорії уявлень і стереотипів частково присвячена монографія відомої дослідниці Н. Яковенко [3, с. 124]. Триєдину задачу узгодження, зіставлення і пояснення термінологічних понять врядування ставить в своїй статті А. Колодій [4, с. 10]. Питанням обґрунтування й легітимізації незалежницьких аспірацій у відтворенні історичної пам'яті народу й доведення наявності в минулому значних власних державницьких традицій, присвячено статтю Ф. Стебля [5, с. 130]. А І. Данилюк дійшов висновку, що у психічному складі як важливого структурного компоненті психології нації умови існування відбиваються опосередковано, через історичний досвід поколінь, у вигляді стійкого національного характеру, етнічного темпераменту, звичок, смаків, звичаїв, традицій тощо [6, с. 11]. Отже питання ключових понять традиції врядування залишається предметом дослідження в багатьох аспектах суспільно-політичних наук.

✦ При наявності значної уваги дослідників до проблем державотворення, одна з її складових – традиції врядування і, зокрема їх змістовно-понятійна складова, досі не стали предметом спеціального дослідження. А між тим сучасна європейська наука давно приділяє велику увагу вивченню світоглядних уявлень окремих суспільств і етносів давнього часу та їх трансформаціям під впливом різноманітних цивілізаційних чинників.

✦ Правильне розуміння ролі і значення та адекватне тлумачення окремих ключових понять видається

досить важливим при вивченні суспільно-політичних процесів кожної конкретної спільноти. Їх реальне значення і зміст є важливою умовою об'єктивності будь-якого дослідження. Для цього акцентовано увагу на розумінні низки базових понять, які характеризують досліджувані процеси і явища та виступають своєрідним інструментарієм сучасного дослідника.

✦ Як категорія «краса» проявляється базовою естетичною цінністю та виступає організуючою основою багатьох поведінкових моделей українців, так категорія «справедливість» є базовою соціально-правовою цінністю і, в свою чергу, виступає організуючою основою національного врядування в часи козаччини. Це поняття відіграло і, продовжує відігравати надзвичайно важливу роль в ментально-психологічній свідомості українства. Воно виступало своєрідним мірилом людей, подій і явищ, а тому було ключовим в організації суспільно-політичного життя нашого народу і визначальним у розумінні світобудови. Світосприйняття українця будувалося саме на ньому, а тому поняття «рівності» і «виборності» кореспондують зі «справедливістю», складали основу в системі національного врядування. Тобто здійснення управлінських функцій поза цими поняттями було, як мінімум малоефективним, або практично неможливим. Влада набула не в результаті виборів з-поміж рівних претендентів, вважалася отриманою несправедливо, а, значить, була нелегітимною, чужою, ворожою і такою, що потребувала викоринення. Вона викликала недовіру, несприйняття і спротив, а тому, в свою чергу, така чужа влада вживала все більше насильницько-репресивних заходів, аби домогтися хоч якоїсь керованості і приведення населення до покірності.

Принцип «справедливості» виступав своєрідним мірилом легітимності влади в очах широких верств українства. Один із найвизначніших українських мислителів XVI сторіччя Станіслав Оріховський-Роксолан (1513–1566) у праці «Напучення польському королю Сигізмунду Августу» серед усіх чеснот монарха справедливість ставить на перше місце і пропонує йому цілеспрямовано дбати про власний авторитет, переконуючи підданих, що він мудріший, справедливіший, сильніший і кращий за них [7, с. 111].

Влада тим легітимніша, чим менше примусу їй доводиться застосовувати для досягнення своїх цілей, а значить цілі влади і суспільства мають максимально співпадати. Якщо ж цього не відбувалося, то влада з партнера суспільства перетворювалася на його опонента. І чим більше така влада вживала насильницьких заходів упокорення, тим сильнішим ставав спротив, який не обов'язково був відкритим і радикальним. Найчастіше він проявлявся в глухому несприйнятті влади і її представників.

Завжди пам'ятаючи про можливі наслідки такого врядування і не бажаючи доводити до крайнощів, влада задовольнялася ілюзією своєї значущості і існувала сама для себе. Найпомітніше це було на прикордонних південних територіях Речі Посполитої, де державна влада існувала формально і була не тільки повністю безпорадною перед татарськими набігами, «...а ще й платила їм данину у вигляді щорічних дарунків» [8, с. 119]. Звісно, що такий принизливий стан речей не сприяв авторитету влади у місцевого вільного і озброєного населення, яке виявилось цілком здатним «оружною рукою» боронити свої «стародавні права і вольності».

Запорожжя на протязі всієї історії свого існування завжди виступало ревним охоронцем традицій вря-

дування. Принципи рівності і справедливості на яких ґрунтувалося все козацьке товариство були в їх свідомості цілком зрозумілими і єдино правильними. В цьому була сила всього козацтва, яка з часом стала швидко розповсюджуватися по усіх українських теренах. Відхід від цих принципів миттєво викликав відповідну реакцію – від термінового усунення влади, що допустила певні порушення традицій, до бунтів в окремих куренях, військових загонах та гайдамацькому русі і організації альтернативних січей в останній період існування Запорозьких Вольностей. Колективна свідомість запорозької спільноти не уявляла і не сприймала іншої моделі управління, яка існувала в усіх державних інституціях сюзерена.

Згідно з традиційною легітимізацією, влада є легітимною, якщо вона схвалюється традиційною політичною культурою і відповідає її цінностям, однак авторитарна форма правління перебуває в суперечності з українською традицією, яка ніколи не мала власних авторитарних режимів. Спроба Б. Хмельницького створити такий режим відразу наткнулася на опір з боку окремих його соратників на чолі з М. Кривоносом, який у липні 1648 року поставив під сумнів легітимність влади Б. Хмельницького заявивши, що той не був «нашим присяглим гетьманом, так і я ним можу бути, як і ти». Його соратник мав на увазі той факт, що посада Хмельницького не затверджувалася на Загальній Військовій Раді, як того вимагала усталена традиція врядування, а значить його влада, на думку Кривоноса, була не легітимною і не справедливою. Формально Кривоніс був правий, але його позиція оперта на традицію йшла в розріз з процесом державотворення розпочатим і очолюваним Хмельницьким. За таку принципову позицію М. Кривоноса та найближчих його соратників було покарано. А невдовзі гетьман заявив посланцям від польського короля на чолі з А. Кисілем про свій фактичний відхід від усталеної традиції врядування: – «...не така у нас тепер справа, як було здавна у Війську Запорозькому, бо я з чорно не раджуся і з нею не спілкуюся» [10, с. 469]. Фактичний перехід від врядування до управління не міг не позначитися на його стосунках з тою частиною старшини, яка стояла на консервативних позиціях. Зі зростанням опозиції мінялися і методи боротьби з нею. У 1652 році, за непослух гетьманові було страчено полковників: Паволоцького, Білоцерківського, Миргородського Лук'яна Мозирю, шляхтича Адама Хмелецького, козака Матвія Гладкого та ін [11, с. 129]. У 1653 році, під час походу гетьмана до Молдавії, на допомогу своєму синові Тимошеві, частина старшини виступила проти гетьмана, заявляючи що «...не годиться нам чужу землю обороняти, а свою без охорони кидати.» Обурений цим Богдан вийняв шаблю та й порубав Черкаського полковника Єська в ліву руку [11, с. 70]. Відстоюючи традиції врядування, старшинська опозиція не зважала навіть на авторитет Б. Хмельницького.

Козацька старшина, яка стала провідною верствою в часи гетьманування Б. Хмельницького і виконувала функції врядування, мала в своєму середовищі порівняно не значну частку старої української шляхти, а тому серед неї домінувала політична культура виплекана козацьким середовищем, де поняття «рівності» і «справедливості» були визначальними її цінностями. Такою була традиція, якої мали дотримуватися і висунуті з середовища старшини козацькі провідники – гетьмани. Про це добре знали і сусідні володарі, реальні і потен-

ційні сюзерени. І хоч як така традиція не співпадала з їхніми суспільно-політичними устроями, з нею слід було рахуватися. Принаймні це чудово розуміли на Москві, а тому для впровадження в дію своєї політики поглинання, завжди оглядалися на Польщу, яка виявилася нездатною впоратися зі своїми амбіціями в питаннях внутрішньої політики та втратила разом з Україною і статус великої держави.

«Фактична незалежність козацької політики, зокрема міжнародної, що спиралася не тільки на силу зброї, а головне, на силу ідеї «козацького народу» та його державно-політичної традиції, віддавна впадала в око сучасникам, викликаючи острах у ворогів, надію й співчуття в своїх і друзів» – писав О. Оглоблин [11, с. 20–21]. Недарма через 6 років після смерті видатного гетьмана П. Сагайдачного і за двадцять років перед Хмельниччиною – 1628 р., великий знавець східноєвропейських відносин семигородський князь Бетлен Ґабор казав шведському послові Страсбургерові: – «Багато розважних і визначних людей обмірковували питання, чи не може запорозький народ, доведений до крайнього одчаю утисками... одділитись від Польщі, визнати протекторат сусідніх володарів, збудувати окрему Річ Посполиту, підпорядкувати себе точно означеним законам і управлятись новою владою» [11, с. 21] Отож, глибоко захована в свідомості тогочасного українства думка про утворення Української Речі Посполитої (чи Руського князівства) спиралася на невмирущі традиції самостійності української нації та її культури. Ідея окремішності відчувалася у всьому і на кожному кроці.

Ця «сила ідеї козацького народу», якраз і полягала в створенні власної справедливої та зрозумілої системи врядування на основі рівного виборчого права. І за це право козацька старшина міцно трималася, оскільки для їхньої козацької свідомості іншої справедливої парадигми врядування просто не існувало. Тому, починаючи з перших універсалів Б. Хмельницького і закінчуючи документом останніх років існування української політичної автономії – «Прошение малороссийского шляхетства и старшин, вместе с гетманом, о возстановлении разных старинных прав Малороссии», простежується невпинна боротьба за збереження цієї традиції, що у свідомості тогочасного люду концентрувалася у понятті «старовинних прав і вольностей».

Гетьмани, частково спонукані старшиною, а частково власними амбіціями, з різною завзятістю намагалися боронити так звані «права і вольності», тобто усталену традиційну форму життя. В цьому часто вживаному словосполученні міститься не тільки політико-правове поняття особливого підданства і підсудності, а й значно ширший контекст в рамках національних традицій опертих на поняття звичаєвого права і здорового глузду. Тому термін «вольності» в різних контекстах може нести різний зміст і значення. «Вольності» це інша правосвідомість, що заснована на звичаєвому праві, яке в повній мірі репрезентує національні традиції і, які вміщують в собі все, що прислуговується, в першу чергу збереженню корисних надбань. Невипадково, низове запорозьке козацтво називало свої землі – Вольності Війська Запорозького Низового. Цим підкреслювався особливий статус цих територій де діяли відмінні від решти України закони звичаєвого права. Де давні традиції врядування довгий час залишалися незмінними і лише за часів Нової Січі почали відбуватися процеси, які засвідчили кризовий стан цього суспільства спричинені несумісністю фактичного стану речей з нормами

звичаєвого права. В цей час традиція стала гальмом подальшого розвитку суспільно-економічних, а васалітет – політичних відносин.

Термін «традиція» латинського походження і означає процес позабіологічного передавання від покоління до покоління усталених культурно-побутових особливостей, норм, принципів, обрядів, звичок. Традиції складаються з конкретних форм діяльності, які неодноразово підтвердили свою суспільну значущість і особистісну користь. Вони є відображені від суспільного буття і, в залежності від своєї природи, сутності, відіграють певну прискорювальну або сповільнювальну роль у розвитку суспільства. Традиції задовольняють об'єктивну потребу в стабілізації суспільного життя в різних його аспектах, вводять молоде покоління і річище життя, прокладене попередніми поколіннями. Для традиції притаманне свідоме й емоційне ставлення до того чи і іншого способу дії. Вони пов'язані з усією психологією людей глибше, аніж звичаї [6, с. 9–10].

Звички та звичаї, мають особливе значення для певної етнокультурної групи і носять лише характер традицій. Поняття «традиція» тісно пов'язане з поняттям «звичай». Однак перше поняття ширше за друге. Звичаї можна назвати традиціями, але не всі традиції є звичаями. Якщо звичаї існують, як правило, в побуті то традиції існують як у побуті, так і в економічному, культурному та політичному житті нації (традиції в мистецтві, філософії, праві, політиці тощо). У цьому розумінні традиції, як загальноприйняті принципи дії і настанови, більше усвідомлюються людьми, аніж звичаї. Звичаї – це традиції в соціонормативній сфері культури, тобто певні усталені взірці, загальноприйняті норми соціальної поведінки. Традиції служать ніби єднальною ланкою між психологічними та ідеологічними явищами, між почуттям і знанням. Як відзначав італійський філософ А. Лабріола – «...традиція не повинна лякати нас як привид, обтяжувати як неприємний обов'язок, бути якоюсь перешкодою чи предметом культу і неусвідомленого шанування, але, з іншого боку, традиція – це те, що утримує нас в історії, що дає нам здобути величезними зусиллями можливості, які полегшують нам працю і забезпечують прогрес. Без неї ми уподібнимось тваринам – тільки багатоговіковий труд історії відрізняє нас від них» [12, с. 205]. Отже, це важливе поняття також є ключовим в розумінні формування і розвитку процесів врядування та державотворення.

Таким чином, в основі формування традицій врядування лежали поняття «справедливості» і «рівності». Реалізація цих принципів у свідомості тогочасного українства концентрувалася в перманентній боротьбі за «старовинні права і вольності», які в різний час історії козаччини порушувалися впровадженням іншої системи заснованої на інших базових поняттях. В литовсько-польську добу, як базові, нав'язувалися поняття шляхетського гонору – вищості за походженням чи за вірою, а в період московського сюзеренітету – поняття царської волі і абстрактних вищих інтересів. В обох випадках була відсутня особистісна складова, яка б хоч якось враховувала генетично усталене прагнення українців до справедливості і рівності, що і викликало постійні народні збурення та несприйняття чужої парадигми влади, яка в очах широкого загалу виглядала не легітимною.

Перспективними напрямки подальших досліджень в цьому напрямку є спроба проаналізувати реальне розуміння і прагнення козацької старшини щодо впровадження принципів врядування в умовах дії нав'язаної

новим сюзереном глибоко централізованої системи управління. Адже місцеві традиції врядування не тільки продовжували існувати, а і у дещо зміненому вигляді проіснували значно довше ніж сама козацька держава і навіть Російська імперія дому Романових.

Література.

1. Пірен М.І. Етнополітика в Україні:соціо-психологічний аналіз / М. І. Пірен. – К., 2007. – 407 с.
2. Фадєєв Володимир. Соціокультурні тренди та українські перспективи / Володимир Фадєєв. – К., Stylos. 2009. – 193 с.
3. Яковенко Наталя. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. / Наталя Яковенко. – К., Критика. 2002. – 416 с.
4. Колодій А. Ф. Поняття і концепції демократичного врядування як напрямку політичних та управлінських досліджень // А. Ф. Колодій. – С. 10 – 25.
5. Стеблій Феодосій. Традиції княжої доби як чинник легітимізації національно-політичних аспірацій галицьких українців в епоху національного відродження (перша половина XIX ст.) // Галичина та Волинь у добу Середньовіччя / Феодосій Стеблій. – Л, 2001. – С.130–138.
6. Данилюк І. Психічний склад як компонент структури психології етнічної спільноти / І. Данилюк // Соціальна психологія. – 2009. – С. 3–12.
7. Слюсаревський М. Політична психологія як наука. Порівняльний аналіз шляхів становлення та розвитку за рубіжем і в Україні / М. Слюсаревський // Соціальна психологія. – 2009. – С. 107–118.
8. Липинський В'ячеслав. Участь шляхти у великому українському повстанні під проводом Богдана Хмельницького / В'ячеслав Липинський. – Філадельфія, Пенн-сильванія. 1980. – т. 2. – 637 с.
9. Степанков В. Формування української державницької ідеї 1648-1649 років // *Marra mundi*, 1996. – С. 464–478.
10. Липинський В'ячеслав. Україна на переломі / В'ячеслав Липинський. – К., Дніпро. 1997. – 304 с.
11. Оглоблин Олександр. Думки про Хмельниччину / Олександр Оглоблин. – Нью-Йорк. «Український народний університет» 1957. – 88 с.
12. Шацкий Ежи. Утопия и традиция. – М.: Прогресс, 1990. – 454 с.

УДК 328.18

Олександр Радченко, Петро Петровський

ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНФРАСТРУКТУРНЕ ПІДРУНТЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

У статті розкрито сутність та роль інституту інформації у становленні сучасного інформаційного суспільства. Зроблено висновок щодо інфраструктурної сутності сучасної інформації в процесах комунікативної взаємодії держави та суспільства.

© Радченко О.В., Петровський П.М., 2011.